

Małgorzata Krakowiak
Uniwersytet Łódzki
ORCID: 0000-0001-5724-301X

O młodzież polską... działalność redakcyjna i publicystyczna Stefanii Sempołowskiej w czasopiśmie *Z Bliska i z Daleka* (1913-1914)*

Celem niniejszego artykułu jest zaprezentowanie działalności Stefanii Sempołowskiej (1869-1944) jako inicjatorki i organizatorki publicystyki dla młodzieży w Królestwie Polskim oraz omówienie założonego przez nią periodyku *Z Bliska i z Daleka*. Rezultatem analiz jest wskazanie głównych obszarów tematycznych periodyku oraz określenie i omówienie walorów wychowawczych pisma dla młodzieży. Analiza pozwoliła na sformułowanie następujących wniosków. Poprzez aktywność publicystyczno-redakcyjną Sempołowska prowadziła działania, które miały na celu wychowanie młodzieży w warunkach braku polskiej państwowości. W czasopiśmie akcentowano wartości patriotyczne, przywiązywanie do polskiej kultury, tradycji i języka, co sprzyjało zachowaniu polskiej tożsamości młodych czytelników. Periodyk *Z Bliska i z Daleka* wyróżniał się starannym doбором tekstów publicystycznych, dzięki którym zapoznawano młodzież z tematyką polityczną, społeczną i naukową. Metodą badawczą zastosowaną w niniejszym artykule jest metoda jakościowa, w tym analiza zawartości prasy.

Słowa kluczowe: historia wychowania, czasopiśmiennictwo, historia młodzieży, Królestwo Polskie, młodzież, Stefania Sempołowska

Na przełomie XIX i XX wieku ziemie Królestwa Polskiego ulegały licznym transformacjom społecznym, kulturowym i technologicznym (Sztompka, 2005, s. 82-85). Przeobrażenia te wpływały na modernizację życia społecznego, w którym podkreślano priorytetową rolę młodego pokolenia. Akcentowano jego znaczenie w kraju bez własnej państwowości i powinności, związane m.in. z odbudową niepodległej Polski (Bołdy-

---

*Publikacja finansowana w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą „Szlakami Polski Niepodległej” w latach 2018-2023 nr projektu 01SPN 17 0020 18, kwota finansowania 751 222 zł.

rew, 2018, s. 333-345). Młodzież w przededniu I wojny światowej stała się podmiotem zainteresowania działaczy społeczno-oświatowych i politycznych. Przyczyniło się to do podejmowania licznych aktywności adresowanych do tej grupy. Jedną z nich było powstawanie różnych czasopism skierowanych do młodzieży. Wpłynęło na to ożywienie rynku prasowego, spowodowane złagodzeniem cenzury w 1905 roku (Kmieciak, 1978, s. 29). Zmiany te umożliwiały poszerzenie zakresu tekstów o kwestie polityczne, kulturalne, gospodarcze. Warto zaznaczyć, że mimo wprowadzenia nowych przepisów publikowane wypowiedzi nadal były zależne od cenzury.

Jedną z działaczek oświatowych, która szczególnie aktywnie działała na rzecz młodzieży, była Stefania Aniela Sempołowska (2.10.1869-31.01.1944) (Pacholczykowa, 1995-1996, s. 250-259)¹. W literaturze naukowej i popularno-naukowej podkreśla się jej zasługi jako nauczycielki, wychowawczyni i działaczki społeczno-oświatowej (Zob. Falski, 1962; Michalski, 1973). Przed I wojną światową realizowała inicjatywy edukacyjne oraz akcje na rzecz równouprawnienia kobiet, wsparcia dorosłych analfabetów, robotników, mieszkańców wsi i więźniów politycznych. Była jedną z głównych organizatorek tajnego ruchu oświatowego na terenie Warszawy. Oprowadzała wycieczki młodzieży wiejskiej po stolicy. Zajmowała się działalnością wydawniczą, redakcyjną i publicystyczną dla dzieci i młodzieży (Zob. Sempołowska, Dzierżanowska, 1895; Sempołowska, Unszlicht-Bernsteinowa, 1897). Po I wojnie światowej współpracowała z Uniwersytetem Ludowym, prowadziła prace na rzecz dzieci robotników, angażowała się w działalność oświatową z ramienia Polskiej Partii Socjalistycznej, opiekowała się więźniami politycznymi (Gulczyńska, 2006, s. 704-706; Kempa, 1998, s. 184-185; Kuliczowska, 1985, s. 349; Micińska, 2008, s. 106; Mortkowicz-Olczakowa, 1961; Potoczny, 2008, s. 725-729; Radlińska, 1964, s. 412; Rogowska-Doroszewska, 1960; Wawrzykowska-Wierciochowa, 1981; Żarnowska, Szwarz, 2000, s. 75). Przypadająca na rok 2018 setna rocznica odzyskania niepodległości przyczyniła się do wspomnień o działaczkach i działaczach zasłużonych dla Polski. Wiedzę o postaciach ruchu niepodległościowego tego okresu popularyzowano, wykorzystując m.in. narzędzia public history (Zob. Wojdon, 2018). Jeden z odcinków programu pt. *Droga do Niepodległości*, cyklu wywiadów przeprowadzonych z historykami, dotyczył Sempołowskiej².

Liczne formy aktywności edukacyjno-wychowawczej Sempołowskiej powodują, że jest ona dla historyków wychowania postacią godną uwagi, a realizowane przez nią działania stanowią ciekawy materiał do badań historyczno-pedagogicznych. Warto przypomnieć, że działaczka przez szereg lat wypowiedziała się na temat edukacji młodzieży, szkolnictwa i oświaty (Sempołowska, 1906a s. 34-40; 1906b, s. 693; 1917).

¹ A. Pacholczykowa podkreśla, że w opracowaniach biograficznych podaje się błędną datę i miejsce urodzenia Sempołowskiej – 1.10.1870, Polenisz w pow. kostrzyńskim. Autorka podaje, że działaczka urodziła się 2.10.1869 w majątku ojca (Stanisława Sempołowskiego) w miejscowości Polenisz w pow. kolskim.

² Wywiad o Stefanii Sempołowskiej przeprowadzono z dr Agnieszką Janiak-Jasińską w programie *Droga do Niepodległości*. Program zrealizowała Fundacja Wspomagania Wsi, przy współpracy z Instytutem Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego. Materiał opublikowano w dn. 4 lipca 2018 roku – https://www.youtube.com/watch?v=x6DCu_sFr90 (zaczepnięte 1 października 2018 roku). W cyklu zaprezentowano wywiady o historycznych postaciach: Księżu Józefie Poniatowskim, Franciszku Ksawerym Druckim-Lubeckim, Adamie Jerzym Czartoryskim, Leopoldzie Kronenbergu.

W publicystyce przedstawiała m.in. wizję polskiego szkolnictwa, które „[...] dają poczucie odrębności, prawa do własnego życia w braterskim współżyciu z całą rodziną narodów [...]” (Sempołowska, 1915, s. 229). Uważała, że szkoła powinna odpowiadać interesom narodu, wiązać się z życiem publicznym, wyrażać myśl obywatelską, w harmonii z charakterem i duchem narodowym (tamże, s. 229). Sempołowska niezależnie od miejsca, w którym przebywała, była zaangażowana w sprawy oświaty. Po wydaleniu jej z Królestwa Polskiego i osiedleniu się w Krakowie (1901-1905) krytycznie oceniała sytuację szkoły galicyjskiej, wskazywała na jej negatywny wpływ na młodzież. Jej działalność publicystyczno-społeczna oraz głoszone hasła dotyczące szkoły polskiej były przedmiotem polemiki na łamach prasy³. Na wiecu Związku Nauczycielstwa Polskiego w 1905 roku przedstawiała wizję polskiej szkoły: „Szkoła stanie się polską nie przez szyld, język, wprowadzenie historii Polski. Musi zapanować w niej duch narodowy, ma wychowywać wolnych obywateli – wolnego społeczeństwa. Rewolucja burząc, buduje nowe życie. Przeszłość musi w niej zastąpić teraźniejszość i marzenie o przyszłości” (Mortkowicz-Olczakowa, 1961, s. 104). Działania Sempołowskiej były skoncentrowane wokół ruchów demokratycznych, skierowanych na równość wszystkich klas. Warto zaznaczyć, że jej wizja wychowania młodego pokolenia nie wpisywała się jednoznacznie w tworzone na początku XX wieku nurty wychowawcze (Zob. Araszkiewicz, 1978).

Interesującym obszarem aktywności Sempołowskiej była jej działalność redakcyjna i publicystyczna w adresowanym do młodzieży czasopiśmie *Z Bliska i z Daleka*. W liście do Władysława Orkana określiła jego wizję, pisząc: „Od jesieni mam zamiar redagować pismo dla młodzieży (od 12 do 15 lat). Chciałabym, aby mogło ono służyć młodzieży bez względu na płeć i sferę, aby w dziale beletrystycznym niosło tylko rzeczy piękne, rzeczy pisane przez ludzi talentu, bo wierzę, że takie się młodzieży należą” (AUJ, syg. 8628 III). Po publikacji pierwszego rocznika redaktorka utrzymywała misję czasopisma i konsekwentnie realizowała wyznaczoną politykę wydawniczą. W prospekcie do drugiego rocznika pisała: „[...] czasopismo realizuje zadania nowe i śmiałe od dawna już konieczne [...]” (tamże, syg. 8628 III).

Sempołowska pracę nad periodykiem rozpoczęła w 1913 roku z Janiną Mortkowiczową – pisarką, tłumaczką i działaczką społeczno-oświatową. Pismo wychodziło od 4 października 1913 do 1 sierpnia 1914 roku⁴. W sumie ukazały się 43 numery, każdy po 16 stron, pismo utrzymywało ciągłą roczną paginację. Początkowo było miesięcznikiem, następnie dwutygodnikiem. Wydawano je w warszawskiej Drukarni Naukowej. Periodyk publikowano również w Krakowie, jego redaktorem był Karol Stefan, następnie Maksymilian Morecki. Po konfiskacie trzeciego numeru w 1913 roku Sempołowską i Mortkowiczową zmuszono do

³ Jednym z przeciwników S. Sempołowskiej był Roman Dmowski, publikujący swoje opinie w warszawskim *Słowie Polskim*. Ponadto na łamach *Dnia* toczyła się prasowa polemika nad poglądami Sempołowskiej pomiędzy Władysławem Bukowińskim i Ignacym Grabowskim.

⁴ W opracowaniach najczęściej opisywanym powodem zakończenia działalności periodyku jest wybuch Wielkiej Wojny. Jednak w piśmie nie podano powodów jego zamknięcia. W ostatnim numerze *Z Bliska i z Daleka*, wydanym w sierpniu 1914 roku, redakcja nie żegna się z czytelnikami. Zatem trudno jednoznacznie stwierdzić co było przyczyną zaprzestania jego publikacji. Powodów zamknięcia pisma nie odnotowują również redaktorzy *Bibliografii Historii Polski. Bibliografia historii Polski XIX i XX wieku*, red. S. Sokółowska, I. Ossowska, t. III 1865-1918, v. 1, Warszawa 2000, s. 541.

rezygnacji z funkcji redaktorek, choć *de facto* do końca wydawania periodyku pełniły tę rolę. Od kolejnego numeru oficjalnymi redaktorkami w Królestwie Polskim były Stanisława Karpińska (siostra Sempołowskiej) i Wanda Kłyszewska (Mortkowicz-Olczakowa, 1961, s. 156). W czasopiśmie nie podano informacji o źródłach finansowania i jego nakładzie. Janina Rogowska-Doroszevska wskazała, że Sempołowska pokrywała koszty wydawnicze z własnych funduszy (Rogowska-Doroszevska, 1959, s. 25). Innego zdania jest Alicja Pacholczykowa, według której część środków finansowych pochodziła z legatu Bolesława Hirszfelda (Pacholczykowa, 1995-1996, s. 253). Do każdego numeru pisma wychodził dodatek pt. *W Śtorcu*, ilustrowany dwutygodnik dla dzieci i wychowawców. Oba tytuły zamknięto w 1914 roku, jednak po dwóch latach dodatek wznowiono jako samodzielne dwutygodniowe pismo, które ukazywało się do 1927 roku⁵.

Mimo formalnego odejścia z redakcji Sempołowska miała stały wpływ na profil wydawniczy periodyku. Szczególnie zaangażowanie działaczki w tworzenie czasopisma wspominała jej siostrzenica Zofia Dębicka. Podkreślała jej aktywność w roli redaktorki, autorki tekstów, sekretarki, kolporterki (Dębicka, 1960, s. 129). Hanna Mortkowicz-Olczakowa, córka współredaktorki czasopisma, akcentowała, że nieliczny personel i brak funduszy sprawiał, że ukazywało się ono dzięki determinacji Sempołowskiej (Mortkowicz-Olczakowa, 1961, s. 158-159). Jej szczególne zaangażowanie wspominała również Mortkowiczowa, pisząc: „[...] dziś mało kto pamięta, o tym dużym wysiłku redaktorskim i wydawniczym” (1960, s. 260). O profesjonalizmie i rzetelności Sempołowskiej świadczą próby uzyskania fachowych informacji o zagadnieniach nadesłanych przez czytelników. I tak np. redaktorka prowadziła korespondencję, w której prosiła o porady dotyczące wartości starych monet przesłanych przez jednego z czytelników (APW, Zbiór Korotyńskich, sygn. 2209). Według Joanny Papuzińskiej, badaczki prasy dziecięcej, *Z Bliska i z Daleka* miało elitarny charakter i było pismem awangardowym (1972, s. 19). Pismo wyróżniało się tekstami o wysokim poziomie merytorycznym, przy jednoczesnym zachowaniu przystępności artykułów. Miało bogatą szatę graficzną. Zamieszczano w nim reprodukcje dzieł polskich i zagranicznych artystów, m.in. Chełmońskiego, Wyspiańskiego, Rustema, Burne'a i innych.

Kierowany przez Sempołowską periodyk miał charakter edukacyjno-wychowawczy, a jego ważnym celem były działania w duchu obywatelsko-patriotycznym. W młodzieży postrzegano siłę narodu, dzięki której możliwe będzie odbudowanie państwa. Dążono do wzmocnienia w młodym pokoleniu polskiej tożsamości i odpowiedzialności obywatelskiej. Redakcja drukowała artykuły prezentujące aktualne problemy polityczno-społeczno-kulturalne. Wymagało to od działaczek publicystycznego sprytu, by w materiałach prasowych zamieszczać wypowiedzi, które oddziaływały na patriotyczno-obywatelskie postawy czytelników, przy jednoczesnej ich poprawności, która nie budziłaby wątpliwości władzy. Postępowy charakter pisma podkreślała Mortkowiczowa, pisząc: „[...] periodyk przełamywał schematy, publikowanie w nim artykułów o aktualnych wydarzeniach politycznych i społecznych sprawiło, że uczeń stawał się pełnoprawnym odbiorcą i nie był

⁵ Funkcjonowanie dwóch niezależnych tytułów było najprawdopodobniej spowodowane wewnętrzną segmentacją periodyków na przełomie XIX i XX wieku. W tym czasie odnotowano wzrost liczby czasopism skierowanych do młodego pokolenia, co wpłynęło na ich podział na pisma dla młodszych dzieci, młodzieży i starszej młodzieży. Jednak na łamach wznowionego *W Śtorcu* nie uzasadniono, dlaczego podjęto reaktywację tylko jednego tytułu.

izolowany od problemów kraju” (1958, s. 185). Periodyk prezentował zagadnienia: naukowe, polityczne, społeczne i kulturalne. Pismo często ukazywało się w monograficznych numerach. Zgodnie z zamysłem redakcji artykuły naukowe, utwory literackie oraz ryciny służyły do wszechstronnego zaprezentowania jednego tematu. I tak na przykład egzemplarz numer 2 z 1914 roku był skoncentrowany na zagadnieniach związanych z regionem Kaukazu i jego mieszkańcami (zob. Czawczawadze, 1914, s. 25-26; 1914c, s. 26-28; Posner, 1914b, s. 23-25; Waker, 1914, s. 18-10).

W czasopiśmie realizowano wiele działań na rzecz popularyzacji wiedzy (por. Zasztowt, 1989, s. 159-212). Proponowano młodym czytelnikom teksty poszerzające wiedzę z zakresu: chemii, geografii, matematyki, historii, biologii. W przystępny sposób przekazywano informacje z różnych dziedzin nauki. Opisywano na przykład zjawisko radioaktywności, omawiano różnorodne obszary geograficzne, przedstawiano krok po kroku doświadczenia nad fizjologią roślin, zamieszczano zdjęcia próbek pod mikroskopem czy opowiadano o zjawiskach atmosferycznych (Danyszowa, 1913, s. 193; Gąsiorowska, 1913, s. 146; Heilpern, 1913, s. 9; Jezierski, 1913, s. 11; Krassowski, 1914, s. 7; Łaganowski, 1913, s. 98; Morecki, 1913, s. 197-199; Maliniak-Libkindowa, 1914, s. 316-317; Sachsowa, 1913, s. 118-119; 1914, s. 455-456; Szczęsny, 1913, s. 114). Publikowano teksty literackie, drukowano fragmenty prozy i poezji (Grudzińska, 1914, s. 53-54; Tetmajer, 1913, s. 49-51; Markowska, 1913, s. 56-57; 1914, s. 52). O wysoki poziom merytoryczny dbano również w dziale rozrywkowym, w którym publikowano zgadywanki matematyczne. Nie drukowano rebusów i szarad, które zamieszczano w wielu czasopismach społeczno-kulturalnych (*Rozrywki matematyczne*, 1913, s. 20). Artykuły miały pobudzać zainteresowanie czytelników bieżącymi sprawami, poprzez publikowanie informacji o wydarzeniach z kraju i ze świata (Grabowski, 1914a, s. 60-64, *Kronika*, 1914f, s. 318; Muszkowska, 1913, s. 177). Omawiano zagadnienia polityczne (Grabowski, 1914b, s. 104), zamieszczano porady ekonomiczne i gospodarcze (*Kronika*, 1914b, s. 47). Pisano również o śmierci zasłużonych osób, m.in. Jana Władysława Dawida i Kazimierza Łazarowicza (*Kronika*, 1914d, s. 113; 1914h, s. 463). Drukowano teksty o tematyce związanej z życiem społecznym przedstawiano m.in. zagadnienia społeczno-prawne (Posner, 1913a, s. 60-61), zamieszczano wiadomości o pracy zarobkowej, które akcentowały problematykę aktywności zawodowej młodzieży i podkreślały znaczenie szacunku do wykonywanych obowiązków (Krzyszowski, 1914, s. 480; Posner, 1913d, s. 457-459; 1914e, s. 370-373; 1914d, s. 283; 1913c, s. 133-135; Żywicki [L. Krzywicki], 1914, s. 276-278).

Redakcja podejmowała zabiegi wychowawcze, które miały na celu zachowania tożsamości narodowej młodych czytelników i uświadamianie trudnego położenia ziem polskich. Podkreślano przy tym priorytetową rolę młodzieży w odbudowie państwa. Ze względu na sytuację polityczną, ograniczającą swobodę publicystycznych wypowiedzi, poglądów tych nie prezentowano w bezpośredni sposób. Odwoływano się do historycznych i bieżących przykładów działań społecznych i oświatowych, zachęcając czytelników do naśladowania inicjatyw uznawanych za szczególnie wartościowe (Domejko, 1914, s. 71-71; Makowski, 1914, s. 68-70). Do takich zaliczano: pomyslnie działające kółka patriotyczne i samokształcenie na Litwie (Birzysko, 1913, s. 31-33). Akcentowano ważne dla Polaków postawy: szacunek do języka narodowego, znajomość ojczyznych utworów i dzieł polskich wieszczów. Podkreślano konieczność podejmowania samokształcenia i poszerzania

wiedzy. Opisywano sytuację oświatową Królestwa Polskiego, akcentując zbyt niski poziom realizacji obowiązku szkolnego przez Polaków. Ukazywano jej negatywne implikacje społeczne, m.in. nadal wysoki poziom analfabetyzmu (Werycho-Szymanowska, 1913, s. 18-20). Eksponowano potrzebę edukacji i działalności społecznej, dobierając materiały publicystyczne, tak, by służyły one kształtowaniu postaw obywatelskich młodych osób. Wielokrotnie między wierszami wyrażano nadzieję na odzyskanie przez Polskę niepodległości (Posner, 1913b, s. 70-72; 1914a, s. 11; Staweno, 1914, s. 54).

Młodzi czytelnicy dzięki lekturze pisma byli zapoznawani z dziedzictwem narodowym, historią i tradycjami wielu pokoleń Polaków (Miłkowska, 1914, s. 4-6). Sempołowska podejmowała próby budowania mitologii narodowej w oparciu o konkretne miejsca i postacie. Była autorką tekstu *Powązki*, w którym przedstawiała kwatery na warszawskim cmentarzu, próbując kształtować pamięć zbiorową młodych czytelników. Starła się podkreślić znaczenie tego miejsca w słowach: „[...] na cmentarzach tych grobami spisane są dzieje 100 lat życia Warszawy, – w grobach tych tylu ludzi spoczywa, z których ducha i czynów nasze życie wypływa” (S.S., 1913, s. 85). Autorka podkreślała, iż brakuje tam grobów „wielkich kierowników duchowych”, którzy pochowani są na obcej ziemi. Zaznaczała tym samym, że warto o nich pamiętać i ich wspominać. W tekście prezentowano liczne nazwiska Polaków i ich osiągnięcia. Dzięki niemu czytelnicy poznawali: autorów literatury dla dzieci i młodzieży, założycieli pierwszych ochronek w Warszawie i kolonii letnich, lekarzy i filantropów przekazujących fundusze na stypendia. Ponadto prezentowano w nim szereg osób związanych z historią narodu: żołnierzy walczących o ziemię polskie, działaczy społecznych, nauczycieli i wychowawców, uczonych, poetów, pisarzy, malarzy, kompozytorów, aktorów scen warszawskich, twórców polskich oper, architektów i rzeźbiarzy. W ten sposób Redaktorka tworzyła panteon zasłużonych dla Polski. Wspominała m.in.: Bolesława Prusa, Stanisława Jachowicza, Konrada Prószyńskiego, Henryka Wieniawskiego czy Władysława Podkowińskiego (S.S., 1913, s. 85). W bezpośrednich słowach Sempołowska zwracała się do młodzieży, wskazując na ponadczasowe postawy:

[...] chciałabym w pamięci Waszej wywołać tych wszystkich zmarłych, nie strasznych, nie obcych – dobrych przyjaciół – z których duszą, w czynie wyrażoną, przebywamy ciągle – którzy swemi trudami, miłościami i kochaniami, cierpieniami, walką – życie nasze uczynili łatwiejszym, szczęśliwszym, piękniejszym, myśl naszą rozjaśnili, ducha i godność podnieśli – nieuczczeni lub zapomniani, żyją ciągle z nami (S.S., 1913, s. 86).

W innym artykule, poświęconym Adolfowi Dygasińskiemu, Sempołowska prezentowała biografię pisarza i pedagoga. Podkreślała jego działania reformatorskie, akcentowała zasługi dla polskiej nauki. Nawiązując do pozytywistycznego hasła „wiedza to potęga”, prezentowała jego poglądy pedagogiczne, działalność publicystyczną i literacką. Wspominała o jego działalności naukowej i pracy wychowawczej (S.S., 1914, s. 442-445)⁶.

⁶ S. Sempołowska publikowała pod pseudonimami: S.; SJS.; St. Sem.; St. SEM.; St. Semp.; *Słownik pseudonimów pisarzy polskich*, red. E. Jankowski, Wrocław 1996, t. IV, A-Ż, s. 619.

Działaczka w swojej twórczości publicystycznej odwoływała się do bohaterów narodowych, dziejów ziem polskich i utrwałała szacunek do polskiej literatury.

W periodyku drukowano dzieła wybitnych, nieżyjących poetów, pisarzy, pedagogów, historyków, nauczycieli. Odwoływano się do utworów m.in.: Adama Mickiewicza (1798-1855), Juliusza Słowackiego (1809-1849), Adama Asnyka (1838-1897), Narcyzy Żmichowskiej (1819-1876), Marii Konopnickiej (1842-1910). Dobór tekstów i przywołanie literackich autorytetów popularyzowało wiedzę o wybitnych polskich twórcach, było próbą budowania trwałego miejsca dla ich dorobku w świadomości młodzieży.

Redakcja publikowała także utwory żyjących literatów, poetów, prozaików i pisarzy, należeli do nich m.in.: Stefan Żeromski (1864-1925), Władysław Reymont (1867-1925), Jan Kasprzowicz (1860-1926), Kazimierz Przerwa-Tetmajer (1865-1940), Leopold Staff (1878-1957), Andrzej Strug (1971-1937), Bolesław Leśmian (1877-1937), Gustaw Daniłowski (1871-1927) pisarz, publicysta, działacz socjalistyczny i niepodległościowy; Władysław Orkan [Franciszek Ksawery Smaciarz, Franciszek Ksawery Smreczyński] (1875-1930) pisarz, publicysta, autor dramatów, nowel i powieści; Zofia Nałkowska (1884-1954); Bronisława Ostrowska (1881-1928) poetka tłumaczka poezji francuskiej oraz pisarka książek dla dzieci; Jerzy Żuławski (1874-1915) filozof, pisarz, poeta, dramaturg, jeden z prekursorów polskiej literatury fantastycznonaukowej; Artur Franciszek Michał Oppman (Or-Of) (1867-1931) poeta, redaktor czasopism społeczno-kulturalnych. Formą popularyzacji wiedzy o współczesnej literaturze było publikowanie tekstów debiutujących autorów, wśród nich Juliusza Kadena-Bandrowskiego (1885-1944) i Kazimiery Iłkowiczówny (1892-1983).

Dzięki zabiegom Sempołowskiej redakcja nawiązała współpracę z licznym gronem działaczy społeczno-oświatowych, publicystów, nauczycieli, którzy zamieszczali materiały w piśmie *Z Bliska i z Daleka*. Należeli do nich m.in.: Stanisław Posner (1868-1930) publicysta, prawnik, działacz społeczny; Wacław Jezierski (1868-1928) polski przyrodnik, geograf, pedagog; Maksymilian Heilpern (1856-1924) nauczyciel, przyrodnik, działał na rzecz asymilacji Żydów; Aurelia Drogoszewska (1863-1943) historyk literatury, wykładowca Towarzystwa Kursów Naukowych i Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie; Jan Krassowski (1883-1947) polski astronom; Natalia Gąsiorowska (1881-1964) historyk, badaczka dziejów ruchu robotniczego; Władysława Weychert-Szymanowska (1874-1915) działaczka pedagogiczna, pisarka. Zaproszenie tak liczного grona specjalistów do współpracy pozwoliło na prezentowanie różnych nurtów światopoglądowych i było próbą przedstawienia wielorakich problemów dotyczących życia Polaków.

W *Z Bliska i z Daleka* publikowano także teksty autorstwa młodych czytelników, co świadczy o postępowości Sempołowskiej i całej redakcji. Już w pierwszym numerze pisano: „[...] otwieramy łamy do wzajemnej wymiany myśli [...]” (*Z Bliska i z Daleka*, 1913, s. 21), udostępniając młodzieży przestrzeń do debaty nad własnymi tematami i zainteresowaniami. Utrzymywanie listownych kontaktów budowało więzi pomiędzy czytelnikami a redakcją. Nadesłana korespondencja przerastała oczekiwania redaktorek. Odpowiedzi otrzymano z wszystkich zaborów. W czasopiśmie nie podano, ile listów nadesłano, jednak zastanawiano się, jak je wykorzystać. Młodzi nadawcy w wiadomościach pisali o swoich problemach, zainteresowaniach i potrzebach. Drukowano jedynie fragmenty nielicznych prac, zamieszczano odpowiedzi na nadesłane pytania bądź informowano, iż listy przekazano dalej, tak było m.in. z korespondencją do Heleny Radlińskiej (H. Orszy).

Z inicjatywy Bohdana Górskiego podjęto próbę nawiązania współpracy pomiędzy krakowskimi studentami a uczniami gimnazjów z Królestwa Polskiego. Jej celem było dzielenie się doświadczeniami z działalności kółek samokształceniowych.

W czasopiśmie utrzymywano czytelników z bieżącymi sprawami w stałej rubryce zwanej *Kroniką*. Dział ten przybierał różne formy: *Kronika*, *Kronika z życia młodzieży*, *Kronika Naukowa*. Był źródłem informacji naukowych, kulturalnych i społecznych. Opisywano w nim działalność młodzieży, jej problemy oraz sytuację edukacyjną na ziemiach polskich we wszystkich zaborach (*Kronika*, 1913f, s. 175; 1913e, s. 143; 1914b, s. 99; *O młodzieży w Galicji*, 1914e, s. 271; *Walory edukacji ludowej*, 1913c, s. 77). W dziale tym zachęcano do aktywnego spędzania czasu wolnego, drukowano porady w zakresie zajęć ręcznych (*Kronika*, 1913a, s. 21). Publikowano przykłady dobrych praktyk, inspirowano do samopomocy i samokształcenia (*Kronika*, 1913d, s. 126; 1914a, s. 47; 1914c, s. 114). W *Kronice Naukowej* drukowano ciekawostki ze świata nauki, biogramy znanych osób i zagadki (*Kronika*, 1913c, s. 79; 1914g, s. 429; 1913a, s. 20). W opinii czytelników rubryka ta była ważną częścią czasopisma. Autorki jednego z listów pisały: „[...] czasopismo to kształtuje myśli, wpływa na zapatrywania młodzieży, pozwala na wyrażanie myśli, wymianę zdań, a jego lektura wpływa na kształtowanie charakteru” (Lubartowianka i Krasieńska, 1914, s. 112).

Periodyk podejmował różnorodną tematykę, jednak brakowało w nim ważnych dla młodzieży zagadnień, które były w tym czasie przedmiotem rozważań prasy społeczno-kulturalnej i pedagogicznej. Redakcja *Z Bliska i z Daleka* na swych kartach nie zamieszczała tekstów poświęconych zagadnieniom higienicznym, chorobom, wychowaniu religijnemu, zagadnieniom seksualnym, prostytutce, samobójstwom i alkoholizmowi, co było słabością pisma. Być może w periodykach dla młodych na początku XX wieku zagadnień tych nie poruszano. Trudno to jednoznacznie stwierdzić, dlatego też interesującym zagadnieniem byłoby porównanie *Z Bliska i z Daleka* z innymi czasopismami skierowanymi do młodzieży. Na początku XX wieku większość z nich była pisemkami szkolnymi i uczniowskimi oraz organami związkowymi. Obok omawianego periodyku, w przededniu Wielkiej Wojny wydawano niezależne czasopisma dla młodych. Wśród nich można wskazać m.in.: *Hejnał. Pismo Młodzieżowe*, 1914; *Nasz Świat. Tygodnik Ilustrowany dla Dzieci i Młodzieży*, 1910-1918; *Przyjaciel Młodzieży*, 1914-1915. Nieliczne i zbyt ogólne opracowania powyższych tytułów uniemożliwiają ich komparatystyczne omówienie.

Periodyk *Z Bliska i z Daleka* miał szeroki zasięg wydawniczy, obejmował ziemie wszystkich zaborów. Stanowił forum wymiany myśli ponad kordonami, podejmowano w nim zagadnienia naukowe i bieżące tematy o życiu publicznym i społecznym. Świadoma polityka wydawnicza prowadziła do prezentowania obrazu społeczeństwa skonsolidowanego ponad podziałami religijnymi i narodowymi. Wiele uwagi poświęcano również edukacji i wychowaniu młodego pokolenia. Pisano o zagadnieniach, które były przedmiotem publicystycznych dyskusji w prasie społecznej i pedagogicznej. O wartości i znaczeniu czasopism dla młodego pokolenia pisała Anna Przecławka: „[...] pisma te kształtowały postawy patriotyczne młodego pokolenia, były nosicielem myśli postępowej i patriotycznej [...]” (1993, s. 77). Myśl tę realizowała Sempołowska poprzez wybór materiałów prasowych, których celem było kształtowanie postaw oraz zachęcanie do aktywności w życiu społecznym. Teksty zawierały wskazówki wychowawcze, które mobilizowały do podejmowania

działań oraz refleksji. Należy podkreślić, że Sempołowska akcentowała podmiotowość młodzieży. Traktowała młode pokolenie jako szczególnie ważną grupę, dlatego też realizowała celowe i przemyślane działania publicystyczne. Historyka wychowania niewątpliwie zastanawiają przyczyny zamknięcia periodyku. Poczytność pisma zależna była od ilości prenumeratorów, być może ich niewystarczająca liczba zaważyła na jego zamknięciu. W sposobie prowadzenia pracy redakcji zauważalny był postępowy charakter, którego mogła nie aprobować część z rodziców opłacających prenumeratę. Wpływ na liczbę młodych czytelników mógł mieć również wysoki poziom merytoryczny tekstów, jak wskazują badania czytelnictwa młodzieży na początku XX wieku, chętnie sięgali po ogólnodostępne czasopisma społeczno-kulturalne czytywane przez rodziców (Falski, 1906, s. 804). Mimo krótkiego okresu obecności czasopisma na rynku prasowym odegrało ono ważną rolę w dziejach piśmiennictwa dla młodzieży oraz w kształtowaniu młodego pokolenia Polaków na początku XX wieku. Wielką w tym zasługą założycielki i redaktorki Stefanii Sempołowskiej.

Bibliografia

- (APW) Archiwum Państwowe w Warszawie, Zbiór Korotyńskich, sygn. 2209.
- (AUJ) Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, Korespondencja Władysława Orkana z lat 1891-1930, sygn. 8628 III, t. 25.
- Araszkiewicz F.W. (1978). *Idealy Wychowawcze Drugiej Rzeczypospolitej*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Birzyński M. (1913). O ruchach społeczno-narodowych na Litwie, *Z Bliska i z Daleka*, 2.
- Bołdyrew A. (2018). Alkoholizm, prostytucja, narkomania jako „trucizna młodzieży”. Dyskusja o zagrożeniach dorastania u progu polskiej nowoczesności. W: A. Cybał-Michalska, B. Kanclerz, L. Myszka-Strychalska, P. Peret-Dróżewska (red.), *Młodzież w strefie doświadczeń edukacyjno-zawodowych*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Adama Mickiewicza.
- Czawczawadze E. (1914). Do Matki-Gruzinki. *Z Bliska i z Daleka*, 2.
- Danyszowa J. (1913). Radioaktywność. *Z Bliska i z Daleka*, 11-12.
- Dębicka Z. (1960). Ciość Stefa. W: N. Gąsiorowska (red.), *Życie i działalność Stefanii Sempołowskiej*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Domejko I. (1914). Filareci i Filomaci. *Z Bliska i z Daleka*, 5.
- Droga do Niepodległości: Stefania Sempołowska*. (2018). Rozmowa z dr Agnieszką Janiak-Jasińską. Zaczepnięte 5 października 2018. Strona internetowa https://www.youtube.com/watch?v=x6DCu_sFr90
- Falski M. (1906). Niektóre dane z życia młodzieży szkół średnich. *Nowe Tory*, 8.
- Falski M. (red.) (1962). *Pisma pedagogiczne i oświatowe*. Warszawa: Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych.
- Gąsiorowska N. (1913). Królestwo Polskie (1815 – 1830). *Z Bliska i z Daleka*, 9.
- Gąsiorowska N. (red.) (1960). *Życie i działalność Stefanii Sempołowskiej*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.

- Grabowski E. (1914a). Miasta i wsie. *Z Bliska i z Daleka*, 4.
- Grabowski E. (1914b). Wybory do parlamentu. *Z Bliska i z Daleka*, 7.
- Grudzińska A. (1914). Wierny. *Z Bliska i z Daleka*, 4.
- Gulczyńska J. (2006). Stefania Sempołowska. W: T. Pilch, (red.), *Encyklopedia Pedagogiczna XXI wieku*, t. 5. Warszawa: Żak.
- Heilpern M. (1913). Liście żółtką. *Z Bliska i z Daleka*, 1.
- Jankowski E. (red.) (1996). *Słownik pseudonimów pisarzy polskich*. t. IV. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Jeziński W. (1913). Wędrówki ptaków w październiku. *Z Bliska i z Daleka*, 1.
- Kempa G. (1998). Sempołowska Stefania. W: W. Bobrowska-Nowak, D. Drynda (red.), *Słownik pedagogów polskich*. Katowice: Uniwersytetu Śląskiego.
- Kmieciak Z. (1978). *Prasa polska w latach 1864-1918*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Kolasa W., Rogoż M., Woźniakowski K. i in. (2017). Polish press for children and youth up to 1918 year (assumptions of a research project). *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia*, 15, 309-321.
- Krassowski J. (1914). O kalendarzu. *Z Bliska i z Daleka*, 1.
- Kronika*. (1913c). Walory edukacji ludowej. *Z Bliska i z Daleka*, 4.
- Kronika*. (1914e). O młodzieży w Galicji. *Z Bliska i z Daleka*, 17.
- Kronika*. (1913a). *Z Bliska i z Daleka*, 1.
- Kronika*. (1913b). *Z Bliska i z Daleka*, 4.
- Kronika*. (1913d). *Z Bliska i z Daleka*, 7.
- Kronika*. (1913e). *Z Bliska i z Daleka*, 8.
- Kronika*. (1913f). *Z Bliska i z Daleka*, 10.
- Kronika*. (1914a). *Z Bliska i z Daleka*, 2.
- Kronika*. (1914b). *Z Bliska i z Daleka*, 3.
- Kronika*. (1914c). *Z Bliska i z Daleka*, 7.
- Kronika*. (1914d). *Z Bliska i z Daleka*, 9.
- Kronika*. (1914f). *Z Bliska i z Daleka*, 20.
- Kronika*. (1914g). *Z Bliska i z Daleka*, 27.
- Kronika*. (1914h). *Z Bliska i z Daleka*, 29.
- Krzestawski J. (1914). O zarobkowej pracy fizycznej w czasie wakacji. *Z Bliska i z Daleka*, 30.
- Kuliczowska K. (1975). *Literatura dla dzieci i młodzieży w latach 1864-1918*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Kuliczowska K. (1985). Sempołowska Stefania. W: C. Hernas (red.), *Literatura polska. Przewodnik encyklopedyczny*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Lubartowianka B., Krasieńska F. (1914). Głos Czytelniczy. *Z Bliska i z Daleka*, 7.
- Łaganowski S. (1913). Azja Mniejsza. Zarys geograficzny. *Z Bliska i z Daleka*, 6.

- Makowski W. (1914). Młodzież wileńska 1817-22. *Z Bliska i z Daleka*, 5.
- Maliniak-Libkindowa R. (1914). Doświadczenia z fizjologii roślin. *Z Bliska i z Daleka*, 20.
- Markowska M. (1913). 19.X.1813. *Z Bliska i z Daleka*, 3.
- Markowska M. (1914). Modlitwa. *Z Bliska i z Daleka*, 4.
- Michalski S. (1973). *Spółeczna i pedagogiczna działalność Stefanii Sempołowskiej na tle epoki*. Warszawa: Książka i Wiedza.
- Micińska M. (2008). *Inteligencja na rozdrożach 1864-1918*. Warszawa: Wydawnictwo Neriton.
- Miłkowska N. (1914). Wieczór wigilijny. *Z Bliska i z Daleka*, 1.
- Morecki R. (1913). Mgły. *Z Bliska i z Daleka*, 11-12.
- Mortkowicz-Olczakowa H. (1961). *Panna Stefania*. Warszawa: Nasza Księgarnia.
- Mortkowiczowa J. (1958). O postępowym czasopiśmiennictwie dla dzieci i młodzieży, *Studia Pedagogiczne*, t. 5, Wrocław.
- Mortkowiczowa J. (1960). Stefania Sempołowska. W: N. Gąsiorowska (red.), *Życie i działalność Stefanii Sempołowskiej*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Muskowska J.M. (1913). Wojna na Bałkanach. *Z Bliska i z Daleka*, 10.
- Pacholczykowa A. (1995-1996). Sempołowska Stefania Aniela (1869-1944). W: F. Schroeder, Ch. Siemiatycki (red.), *Polski Słownik Biograficzny*, t. 36. Warszawa–Kraków: Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk.
- Papuzińska J. (1972). *Wychowawcza rola prasy dziecięcej*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Pisarek W. (1983). *Analiza zawartości prasy*. Kraków: Ośrodek Badań Prasoznawczych.
- Posner S. (1913a). Kodeks Napoleona. *Z Bliska i z Daleka*, 3.
- Posner S. (1913b). Związek „Dobroci”. *Z Bliska i z Daleka*, 4.
- Posner S. (1913c). Praca radosna. *Z Bliska i z Daleka*, 8.
- Posner St. (1913d). Jak dzieci pracują w fabryce. *Z Bliska i z Daleka*, 29.
- Posner S. (1914a). Cel życia. *Z Bliska i z Daleka*, 1.
- Posner S. (1914b). Ormianie, ich Dola i Niedola. *Z Bliska i z Daleka*, 2.
- Posner St. (1914c). Szamil. *Z Bliska i z Daleka*, 2.
- Posner S. (1914d). Hej, do pracy!. *Z Bliska i z Daleka*, 8.
- Posner St. (1914e). O dzieciach, które zamiast do szkoły chodzić, muszą na kawałek chleba zarobić. *Z Bliska i z Daleka*, 24.
- Potoczny J. (2008). Sempołowska Stefania Aniela (1870-1944). W: A. Meissner i W. Szulakiewicz (red.), *Słownik biograficzny polskiej historii wychowania*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Przeclawska A. (1993). Czasopisma dziecięce i młodzieżowe. W: W. Pomykała (red.), *Encyklopedia Pedagogiczna*. Warszawa: Fundacja Innowacja.
- Radlińska H. (1964). *Z dziejów pracy społecznej i oświatowej*. Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

- Rogowska-Doroszevska J. (1959). *Stefania Sempołowska wspomnienia*. Warszawa: Państwowy Zakład Wydawnictw Szkolnych.
- Rozrywki matematyczne. (1913). *Z Bliska i z Daleka*, 1.
- S.S. (1913). Powązki. *Z Bliska i z Daleka*, 5.
- S.S. (1914). Adolf Dygasiński. *Z Bliska i z Daleka*, 28.
- Sachsowa M. (1913). Owady w zimie. *Z Bliska i z Daleka*, 7.
- Sachsowa M. (1914). Świątek świętojański. *Z Bliska i z Daleka*, 29.
- Sempołowska S. (1915). O jutro szkolnictwa Polskiego. *Mysł Polska*, 10.
- Sempołowska S. (1906a). O udziale młodzieży w radach pedagogicznych. *Nowe Tory*, 1.
- Sempołowska S. (1906b). Wczoraj i jutro w wychowaniu. *Nowe Tory*, 7.
- Sokołowska S., Ossowska I. (red.) (2000). *Bibliografia historii Polski XIX i XX wieku*, t. 3 : 1865-1918, v. 1. Warszawa: Wydawnictwo DiG.
- Sempołowska S. (1917). *Zapomniana karta: z dziejów polskiego szkolnictwa (odczyt wygłoszony w Towarzystwie Wzajemnej Pomocy Nauczycieli Szkół Elementarnych)*. Warszawa: Drukarnia Narodowa.
- Sempołowska S., Unslicht-Bernsteinowa J. (1897). *Zbiorek powiastek, opowiadań, wierszyków i ćwiczeń dla dzieci od lat 7 do 9*. Warszawa: Rubieszewski i Wrotnowski.
- Sempołowska S., Dzierzanowska M. (1895). *Zbiór zadań arytmetycznych. Liczby całkowite*. Warszawa: Rubieszewski i Wrotnowski.
- Staweno B. (1914). Samopomoc koleżeńska. *Z Bliska i z Daleka*, 4.
- Szczęśny Al. (1913). Jesienne liście. *Z Bliska i z Daleka*, 7.
- Sztompka P. (2005). *Socjologia zmian społecznych*. Przeł. J. Konieczny. Kraków: Znak.
- Tetmajer K. (1913). Bohater. *Z Bliska i z Daleka*, 3.
- Waker Wł. (1914). Kaukaz. *Z Bliska i z Daleka*, 2.
- Werycho-Szymanowska W. (1913). O nauczaniu początkowym w Polsce. *Z Bliska i z Daleka*, 1.
- Wawrzykowska-Wierciochowa D. (1981). *Stefania Sempołowska*. Warszawa: Iskry.
- Wojdon J. (2018). *Historia w przestrzeni publicznej*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Z Bliska i z Daleka*. (1913). 1.
- Zasztowt L. (1898). *Popularyzacja nauki w Królestwie Polskim 1864-1905*. Wrocław—Warszawa—Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Żarnowska A., Szwarc A. (red.) (2000). *Równe prawa i nierówne szanse. Kobiety w międzywojennej Polsce*. Warszawa: Wydawnictwo DiG.
- Żywicki K.R. [L. Krzywicki]. (1914). W obliczu pracy. *Z Bliska i z Daleka*, 8.

Summary

**For Polish youth ... editorial and journalistic activity of Stefania Sempołowska
in the magazine *Z Bliska i z Daleka* (1913-1914)**

The aim of this article is to present the activities of Stefania Sempołowska (1869-1944) as the initiator and organizer of journalism for youth in the Kingdom of Poland, as well as to discuss the periodical she created called *Z Bliska i z Daleka*. The result of the analyses is an indication of the main theme areas of the periodical for young people and describe the educational values of the youth magazine. The analysis allowed to formulate the following conclusions. Through journalistic and editorial activity Sempołowska, brought up the youth under par itions. The magazine emphasizes patriotic values, attachment to Polish culture, tradition and language, which favored maintaining the Polish identity of young readers. The periodical *Z Bliska i z Daleka* was distinguished by careful selection of journalistic texts, thanks to which young people were acquainted with political, social and scientific themes. The research method used in this article is the qualitative method, including press content analysis.

Keywords: history of education, periodical press, history of youth, Polish Kingdom, youth, Stefania Sempołowska